

nizmem. Oceny Boockmanna wolne są od przypisywania Blumenauowi przesadnych osiągnięć i są pięknym przykładem umiaru. Jako dysertacja doktorska jest to ciekawa i dobra książka.

TADEUSZ CIEŚLAK (Warszawa)

Friedrich Lohmann, *Jean Paul Marat und das Strafrecht in der französischen Revolution*, Bonner Rechtswiss. Abh., 59, Bonn 1963, ss. 137.

Zainteresowanie poglądami na prawo karne jednego z najwybitniejszych jakobinów, Marata, datuje się nie od dziś. Jednakże dopiero powojenne lata przyniosły rozwój badań w tej mierze, przy czym naprzód przystąpiono do edycji najważniejszego dzieła Marata z zakresu prawa karnego¹, a ostatnie lata przyniosły aż dwa opracowania całościowe zagadnienia, pierwsze pióra wybitnego radzieckiego karnisty A. A. Gercenzona², drugie — powstałe pod kierownictwem H. v. Webera — pióra F. Lohmanna. Pracy tego ostatniego poświęcamy niniejsze uwagi.

Na wstępie zauważyć trzeba, iż zwięzła praca doktorska Lohmanna szerszą erudycją nie grzeszy, że analizy swe koncentruje na w sumie dość wąsko pojętym temacie pracy. Jeżeli praca A. A. Gercenzona programowo rezygnowała z warstwy erudycyjnej, co wyrażało się w rezygnacji z szczegółowej dokumentacji twierdzeń autorskich, to u Lohmanna wykorzystane materiały, zestawione w bibliografii, nie mogą zadowolić. Jeżeli podkreślić należy z uznaniem spore odczytanie autora w literaturze osiemnastowiecznej, to przecież poważne luki w znajomości literatury przedmiotu nie wydają się uzasadnione, stanowią jedną z najważniejszych chyba przyczyn pewnego braku szerszego oddechu w wywodach autora. By nie być gołosłownym wskażmy, iż nie tylko brak autorowi znajomości czołowych pozycji nowszej literatury ogólnohistorycznej (prac Mathieza, Lefebvre'a, Soboula itd.³, lecz i niejednej istotnej pracy z zakresu dziejów literatury humanitarnej. Jeżeli moglibyśmy darować autorowi pominięcie prac M. Maestro⁴, C. Phillipsona⁵, to trudno zrozumieć rezygnację z tak podstawowych pozycji, jak praca A. v. Overbecka⁶, J. Gravena⁷, L. Günthera⁸ czy też O. Fischla⁹. Także i publikacje związane z działalnością sądownictwa okresu rewolucji,

¹ Marata, *Plan de législation criminelle*, Neuchâtel 1780, ogłosił w 1951 r. w Moskwie A. A. Gercenzon jako *Plan ułogownowo zakonodawstwa Marata*. Ten rosyjski przekład doczekał się następnie wraz z wstępem A. A. Gercenzona edycji niemieckiej w NRD w 1955. Podkreślić warto, iż to wydanie niemieckie i wstęp Gercenzona wykorzystał także i F. Lohmann.

² A. A. Gercenzon, *Ułogowno-prawowa teoria Żana Polia Marata*, Moskwa 1956.

³ Także i ogólniejszych opracowań podręcznikowych, jak J. Godechot, *Les institutions de la France sous la Révolution et l'Empire*, Paris 1951, czy też G. Lepage'a, *Histoire des institutions du droit public français au XIX siècle 1789—1914*, Paris 1953.

⁴ M. T. Maestro, *Voltaire and Beccaria as Reformers of Criminal Law*, New York 1942.

⁵ C. Phillipson, *Three criminal law reformers*, London—Toronto 1923.

⁶ A. v. Overbeck, *Das Strafrecht der französischen Enzyklopädie*, Karlsruhe 1902.

⁷ J. Graven, *Beccaria et l'avènement du droit pénal moderne (1738—1794)*, [w:] *Grandes Figures et Grandes Oeuvres Juridiques*, Geneve 1948.

⁸ L. Günther, *Die Strafrechtsreform im Aufklärungszeitalter nebst Vergleich mit unseren modernen kriminal-politischen Reformbewegung*, Archiv f. Kriminalanthropologie, 28, 1907.

⁹ O. Fischl, *Der Einfluss der Aufklärungsphilosophie auf die Entwicklung des Strafrechts in Doktrin, Politik und Gesetzgebung und Vergleichung der damaligen Bewegung mit den heutigen Reformversuchen*, Breslau 1913.

a zwłaszcza sądownictwa rewolucyjnego, na które przecież działalność Marata wywarła poważny i bezpośredni wpływ¹⁰ zasługiwały z całą pewnością na uwzględnienie¹¹.

Konstrukcja i cele badawcze prac Lohmanna i Gercenzona mimo poważnych różnic metodologicznych okazały się niezwykle zbieżne, a praca Gercenzona charakteryzuje się jedynie obszerniejszym uwzględnieniem kwestii wstępnych, ogólnego tła historycznego. Tak więc obaj autorzy skierowali swe wysiłki w kierunku ustalenia istotnych poglądów karnistycznych Marata sformułowanych w okresie przedrewolucyjnym celem stwierdzenia ich ewentualnej ewolucji w okresie rewolucyjnym oraz wpływu poglądów Marata na ustawodawstwo karne rewolucji francuskiej.

Analizy Lohmanna doprowadziły go do wniosku, iż mimo niewątpliwej poważnej zależności od poglądów czołowych autorytetów wieku (Voltaire, Beccaria, Rousseau) liczne wypowiedzi Marata o prawie karnym uderzają swą oryginalnością. Ocena ta, z pewnością trafna, wymagałaby silniejszego zaakcentowania zgodnie ze słusznym wskazaniem przez A. A. Gercenzona na specyficznie radykalny charakter wypowiedzi Marata w okresie przedrewolucyjnym¹². Dodajmy tu jednak, iż zbliżone do Marata stanowisko, zwłaszcza w ocenie przyczyn społecznych przestępczości, reprezentował nie kto inny jak późniejszy głośny przywódca Żyromondy — Brissot de Warville¹³.

Co do problemu wpływu poglądów Marata w okresie przedrewolucyjnym Lohmann stanął na stanowisku, iż był on zapewne żaden. Rozważając zaś okres rewolucyjny podkreślił autor, iż zasadnicze poglądy Marata na prawo karne nie uległy zmianie. Równocześnie jednak zdaniem Lohmanna trudno mówić o poważniejszym wpływie poglądów Marata na prawo karne doby rewolucyjnej. W kwestii tej idąc m. in. za obszernymi w tej mierze rozważaniami Gercenzona¹⁴, jesteśmy zdania, iż nie sposób negować doniosłego wpływu, jaki publicysta i czołowy mówca klubu jakobinów wywarł na rozwój represyjnego ustawodawstwa rewolucyjnego. Wypowiedzi Marata nieraz inspirowały stanowisko Górali w Konwencie i nic tu nie zmienia fakt, iż wniosek o powołanie trybunału rewolucyjnego złożył Danton a nie Marat, skoro heroldem zaostrej represji karnej był aż do ostatniego dnia swego życia Marat — *l'ami du peuple*. Warto tu też przypomnieć, iż właśnie jedną z oryginalnych cech przedrewolucyjnych wypowiedzi Marata była jego stała tendencja kładzenia nacisku nie tyle na gwarancje praw jednostki, co na gwarancje niezbędne dla społeczeństwa w walce przeciw wrogom interesu społecznego.

Praca Lohmanna napisana jest przejrzyście i interesująco, choć razi zbyt deskryptywne ujmowanie zagadnień, zbytnia wątpliwość wyciąganych wniosków: w przeciwieństwie do Gercenzona autor nie starał się „określić” klasowo i politycznie działalności Marata na każdym etapie jego życia, przez co, naszym zdaniem, zadania monografisty wykonał w niepełnej mierze. W swej konkluzji Ger-

¹⁰ Por. ogólnie moje uwagi i zestawienie literatury przedmiotu w pracy *Sądownictwo rewolucyjne we Francji w latach 1792—1794*, ZN UJ, Prawo 3, 1956.

¹¹ Por. także praca R. Roblot, *La justice criminelle en France sous la Terreur*, Paris 1937.

¹² W 1774 r. ogłosił Marat po angielsku знамениą pracę pt. *The Claims of Slavery—a wort wherein the clandestine and villainous attempts of princes to ruin liberty are pointed out etc.*

¹³ Zwrócił zresztą na ten fakt uwagę nie tylko Lohmann ale i A. A. Gercenzon, s. 136. Przy okazji wyraźny pogląd, iż w obecnym stanie badań nad dziejami literatury humanitarnej do najpilniejszych zadań należy niewątpliwie opracowanie sylwetki Brissot de Warville jako humanitarysty, jednego z najwybitniejszych teoretyków prawa karnego XVIII wieku.

¹⁴ A. A. Gercenzon, s. 175—232.

cenzon dobitnie podkreślił odrębność pozycji Marata jako teoretyka prawa karnego wyrażającego interesy plebejskich mas rewolucji. Podsumowując swe uwagi ogólne obaj autorzy¹⁵, wbrew dotychczasowej literaturze przedmiotu, doszli w kwestii zasadniczej do zbliżonej konkluzji: poglądy swe na prawo karne Marat ustalił w okresie przedrewolucyjnym, a jego wypowiedzi z okresu późniejszego stanowią ich kontynuację i pogłębienia. Tak więc brak podstaw do odrywania Marata — humanitarysty od późniejszej działalności inspiratora Trybunału Rewolucyjnego.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Kraków)

Uwe-Jens Heuer, *Allgemeines Landrecht und Klassenkampf*. Berlin 1960, ss. 210.

Allgemeines Landrecht, kodyfikacja prawa z końca XVIII wieku, posiada bardzo bogatą literaturę. Omawia ona nie tylko formę i treść tej kodyfikacji, prace związane z jej ułożeniem, perypetie z wprowadzeniem jej w życie, ale również szczegółowo zajmuje się biografią osób z tworem tym związanych. Literatura ta kończy się właściwie w ostatnich latach XIX stulecia, a dopiero w latach trzydziestych XX w. znajdujemy parę większych rozpraw H. Thiem'e. Nowa więc praca, jaką przedłożył nam U. Heuer wzbudzić musi zainteresowanie czytelnika z dwóch powodów: po pierwsze, czy autor stosując nową metodę badawczą ukazał nam *Landrecht* w nowym świetle i po drugie, czy oparł się na nowych nie znanych do tego czasu materiałach. Na wstępie chciałbym podkreślić, że przy tak obfitej literaturze przedmiotu, opartej w dużej mierze na szerokiej podstawie źródłowej, trudno jest doszukać się nowych materiałów, ale zastosowana przez autora metoda badawcza pozwoliła na ukazanie *Landrechtu* w innym niż do tego czasu ujęciu. Wprawdzie tytuł pracy nie jest zbyt szczęśliwie dobrany i nie zawsze odpowiada treści ale i w tym kryje się nowość pracy Heuera.

W przeciwieństwie do dotychczasowych opracowań, mających w większości charakter dogmatyczny, Heuer daje pogłębioną analizę sytuacji społeczno-gospodarczej Prus końcowych lat XVIII stulecia. Pozwoliło to czytelnikowi na uświadomienie sobie przyczyny podjęcia prac nad kodyfikacją prawa, które miało obowiązywać na całym terytorium Prus oraz jej charakteru. We wstępie swej pracy autor wyraźnie podkreśla, że nie można zrozumieć poszczególnych etapów walk o wprowadzenie *Landrechtu*, dopóki nie zostanie dokładnie omówiony ówczesny stan Prus, wpływy burżuazyjnej rewolucji francuskiej oraz walk narodowowyzwoleńczych, jakie toczyły się w Polsce. Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej Prus końca XVIII wieku nie przynosi nam, gdy chodzi o materiał źródłowy, wiele nowego. Autor bowiem opiera się na dotychczasowych opracowaniach, nie sięgając po nowe materiały źródłowe. Jednakże stara się ukazać uwidaczniający się kryzys gospodarki feudalnej, czego dotychczasowi autorzy, mimo posiadanej dokumentacji źródłowej nie czynili. To samo odnosi się do stosunków społecznych, które autor analizuje, starając się wykazać ich feudalną strukturę. Na tym tle dopiero zarysowuje się walka nielicznych sił postępowych, złożonych głównie z bogatszego mieszczaństwa i części biurokracji o wprowadzenie pewnego bezpieczeństwa prawnego dla rozwijających się stosunków kapitalistycznych.

Dużo miejsca poświęca autor omówieniu postulatów rozwijającej się burżuazji, powołaniu komisji, której zadaniem miało być ułożenie Powszechnego Zbioru Praw (AGB). Zanim jednak przystąpił do analizy tego Zbioru zatrzymał się dość długo nad pochodzeniem społecznym autorów AGB, ich poglądów ekonomicznych, praw-

¹⁵ F. Lohmann, s. 135—137, A. A. Gercenzon, s. 232 i n.